

BUXORO DAVLAT UNIVERSITETI ILMIY AXBOROTI

Научный вестник Бухарского государственного университета
Scientific reports of Bukhara State University

4/2024

4/2024

@buxdu_uz @buxdu1 @buxdu1 www.buxdu.uz

Saidkulova M.C.	Роль структуры жанра в разграничении функциональных стилей современного русского языка	139
Hikmatova A.Q.	Simile and its characteristic features in english and uzbek languages	146
Abulova Z.A.	"Ikki eshik orasi" romanida paremalarning tutgan o'ri	150
ADABIYOTSHUNOSLIK *** LITERARY CRITICISM *** ЛИТЕРАТУРОВЕДЕНИЕ		
Doniyorova M.T.	Adabiyotshunoslikda uslub tushunchasi	154
Haqberdieva G.H.	Differentiation of proverbs and sayings in uzbek and english languages	158
Maxmudova M.M.	Y.V.Gyotening "G'arb-u sharq" devoni tarjimalariga xos xususiyatlar (S.S.Buxoriy va M.Shayxzoda tarjimalari asosida)	164
Nodirova F.X.	Ssa'dulla Hhakim she'rilarida xalqona ohanglar	168
Norova M.B.	Dunyo va o'zbek adabiyotshunosligida ramz tadqiqi	172
Kasimova R.R., O'roqova M.O'.	Artur Konan Doylning ingliz adabiyotida tutgan o'ri	176
Khajieva F.M., Rakhimova Sh.R.	Fragmented narratives and consciousness streams: the study of modernist techniques in contemporary literature	180
Safarova Sh.A.	"Hayrat-ul abror" dostonidagi munajat boblarining manbalari va badiiyati	185
Кодирова З.Б.	Этапы развития детской британской литературы	189
Очилова Д.С., Хамдамова С.Б.	Взаимодействие традиций и инноваций в современной американской поэзии	193
Axmatov A.H.	Ikkinchi jahon urushining adabiy muhitga ta'siri	197
Hamroyeva S.B.	The impact of colonialism on indigenous cultures in Thomas King's "Green grass, running water"	201
Khajieva F.M.	Exploring gerard genette's theory of transtextuality	205
Буранова Ж.А.	Мифологические мотивы в творчестве ч. айтматова и у современных татарских литераторов	212
Sodiqova D.T.	Muslihabegim Miskinning badiiy san'atlardan foydalanishdagi shoirlik mahorati	217
Hikmatova A.Q.	Descending into wonderland: the rabbit hole as a portal to altered states of consciousness and reality in Lewis Carroll's narrative	223
Мурадова Х.Б.	Комплексный анализ лингвистических и структурных особенностей английского фольклора в социальных сетях	227
Jalilova Z.S.	Epik turda inson tasviri (Xurshid Do'stmuhammad asarlari misolida)	233
MATNSHUNOSLIK VA MANBASHUNOSLIK *** TEXTOLGY AND LITERARY SOURCE STUDY *** ТЕКСТОЛОГИЯ И ЛИТЕРАТУРНОЕ ИСТОЧНИКОВЕДЕНИЕ		
Nurmatova M.F.	Ko'ngil – taxti amiri	238
JURNALISTIKA *** JOURNALIZM *** ЖУРНАЛИСТИКА		
Xamroyeva Sh.Sh.	Jurnalistikada universallashuv va ixtisoslashuv masalalari	242
"NAVOIY GULSHANI"		
Sayliyeva Z.R.	Ey, nubuvvat xaylig'a xotam bani Odam aro	246
FALSAFA VA HUQUQ, SIYOSATSHUNOSLIK *** PHILOSOPHY, LAW AND POLITICAL		

Navoiy gulshani

EY, NUBUVVAT XAYLIG'A XOTAM BANI ODAM ARO

*Sayliyeva Zarina Raxmiddinovna,
Buxoro davlat universiteti
filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)*

Dohiy ijodkorlaridan biri Alisher Navoiy o'zbek tilida buyuk "Xamsa" yaratgan epik shoir, o'nlab ilmiy asarlar yozgan olimgina bo'lib qolmay, balki zabardast va yetuk lirik shoir hamdir. Navoiy "Xazoyin-ul maoniy" "debocha"sida o'zining "nazm vozilasi va she'r vositasi bilan tamom umr"ini kechirganini yozadi. Shunga ko'ra ulug' Navoiy ijodiy merosining har bir baytiga alohida yondashish, o'ziga xos tahlil va tafsir usulini taqozo etadi. «G'aroyib us-sig'ar» devonidagi joylashtirilishi o'rniga ko'ra uchinchi g'azalning badiiyati, ramziy timsollari, ishqning may bilan o'ndan ortiq o'xshash tomonlari va oqibati jihatlariga ko'ra, tamoman zid farqlarini, har bir baytning zohiriy hamda botiniy ma'nolarini keng tahlil qildik. Navoiyshunoslikda shoir g'azaliyoti muammolari atroflicha hal qilingan bo'lsa-da, uning tahlil talab nuqtalari juda ko'p. Zero, har bir satri bilan abadiylikka aloqador bu ulkan so'z san'atkorining ijodiy merosi o'rganilgan sayin chuqurlashib bormoqda. Shoir sirxonasidagi sirlar tagiga borgan sari sirlar ko'payib bormoqda. Alisher Navoiyning "Badoye' ul-bidoya" devonida hamd, na't va mav'iza yo'nalishidagi ma'rifiy-badiiy g'azallardan keyin badiiy-ma'rifiy g'azallar joylashtirilgan. Ma'lumot o'rinda, Alisher Navoiyning lirik she'rlari jami 8ta devonga jamlangan. "Badoye' ul-bidoya" ("Badiiylik ibtidosi") – shoirning o'zi tuzgan ilk rasmiy devoni sanaladi. Asar taxminan 1472-1476- yillar oralig'ida Xuroson shohi Husayn Boylarning iltimosi bilan tartib berilgan. Alisher Navoiy qalamiga mansub "Badoye' ul-bidoya" devonining Turkiyada saqlanayotgan oltinchi nusxasi borligi aniqlandi. Ma'lum bo'lishicha, qo'lyozma Navoiy hayotligi davrida mashhur xattot Sultonali Mashhadiy tomonidan qog'ozga tushirilgan. Sharq dostonchiligida o'rtta asrlarda barcha asarlar xudoning madhi bilan boshlangan. Navoiy ham o'z dostonini shu an'anaga amal qilgan holda Oллоh hamdi bilan boshlab, bu masalaga maxsus bob bag'ishlagan. Mazkur bobda shoir hamma narsani yaratgan Xudoning osmon va quyoshdan tortib har bir zarrani, butun o'simliklar va hayvonot olamini, kishilik jamiyatini o'z yuksak aqli, har bir insonga mehri bilan boshqarib, harakatga keltirib, bir-biriga bog'lab, qovushtirib turishini katta shavq-zavq bilan tasvirlagan. Biz tahlilga olgan ushbu g'azal devon tarkibidagi 6- na't g'azal hisoblanadi. Dastavval, g'azalning to'liq matnini keltirishni joiz deb bildik.

Ey, nubuvvat xaylig'a xotam bani Odam aro,
Gar alar xotam, sen ul otkim, bo'lur xotam aro.
Yuz eshiging tufrog'iga surta olg'aymenmu deb
Charx qasridin quyosh har kun tushar olam aro
Anjum ichra orazing me'roj shomi o'ylakim,
Tushsa durri shabcharog'i har taraf shabnam aro.
Ne chun kiymish qaro har yon solib jabrig'a chok,
Firqatingdin Ka'ba gar qolmaydurur motam aro?
Sof ko'nglida yuzung mehrini go'yo asramish,
Tush chog'i har kun quyosh aksi emas Zam-zam aro.
Mash'ale bo'lmish malak ilgida ravzang boshig'a
Oy charog'i har kecha bu nilgun toram aro.
Qum emas Bathodakim, mehri jamoling hajridin
Zarra-zarra jismi bir-biridin to'kuldi g'am aro.
Yo'l emas, Yasribda yirtibdur yuzin tirnog' ila
Maqdaming to yetmadi ul vodiyni xurram aro.
Itlarning maxsusu mahzundir, Navoiy, koshki,
Kirsa bu mahrum ham ul zumrayi mahram aro.

[Navoiy Alisher. MAT. 20 tomlik. 1-tom. *Badoye' ul-bidoya*. – Toshkent: Fan, 1989. – B.17].

Ushbu baytda Navoiy payg'ambarimiz Muhammad (s.a.v)ning yuksak sifatlari, barcha payg'ambarlardan ajralib turishlari ifoda etilgan:

Ey, nubuvvat xaylig'a xotam bani Odam aro
Gar alar xotam, sen ul otkim bo'lur xotam aro

Nubuvvat-payg'arlik, elchilik

Xayl-guruh, tun qorong'uligi

Bani Odam-Odam avlodi, insonlar

Xotam-uzukning ko'zi, muhr

Nasriy bayoni:

Ey, odam bolalari ichida payg'ambarlik muhriga loyiq korilgan Zot

Agar ular uzuk bo'lsalar, sen ularning yoqut ko'zisan

Bayt tahliliga e'tiborimizni qaratadigan bo'lsak, Muhammad (s.a.v)ning hayoti va tarjimai holi siyratda, uning so'zlari va qilgan ishlari haqidagi rivoyatlar hadislarda bayon etilgan. Islom ta'limotida Muhammad komil inson sifatida ta'riflanadi. Sunnat payg'ambarning hayoti barcha musulmonlar uchun namuna bo'lishi kerakligi ta'kidlanadi. Islom an'anasida Muhammad hech qanday g'ayritabiiy, ilohiy xususiyatga ega emasligi, balki hamma kabi oddiy odam, lekin Allohning chin va oxirgi payg'ambari ekanligi qayd etiladi.

Muhammadning shakl-u shamoyillari, siyratu-sifatlari, insoniy fazilatlari, boshqa payg'ambarlardan farq etadigan xususiyatlari to'g'risida u bilan birga yurgan, suhbatlaridan bahramand bo'lgan sahobalar hamda nikohida bo'lgan ayollari tomonidan naql qilingan rivoyatlar asosida ko'plab asarlar bitilgan. Ushbu parchada ham payg'ambarimizning barchadan g'ayritabiiy va ilohiy xususiyatlari bilan ajralib turishlari tasvirlangan.

Yuz eshiging tufrog'iga surta olg'ay menmu deb

Charx qasridin quyosh har kun tushar olam aro

Yuz-kelmoq, kirmoq, yuzlanmoq

Eshik-dargoh, saroy

Charx-ko'k, falak, osmon, taqdir,

Qasr-oliy qo'rg'on, qisqalik, qisqartirish

Nasriy bayoni:

Eshigingning tuprog'iga yuz surish uchun

Quyosh har kuni samo qasridan tushadi.

Ushbu bayt payg'ambarimiz (s.a.v)ning go'zalliklari, tashqi ko'rinishlaridagi mukammallik haqida bayon etilgan. Baytda Rasululloh sollallohu alayhi va sallam insonlar orasida yuzlari eng chiroyli, tashqi ko'rinishlari eng go'zal kishi ekanliklari uchun quyosh har kuni go'zal jamollarini ko'rish uchun yuz bor samo qasridan olam aro tushishi yoritilgan. Sahobalar Payg'ambar sollallohu alayhi va sallamni shu darajada vasflaganlarki, go'yo siz U zotni ko'rib turganday bo'lasiz. U zotning yuzlari, yanoqlari, ikki ko'zlari, qovoqlari, burunlari, bo'yinlari, boshlari, peshanalari, og'izlari, tishlari, ikki yelkalari, ikki kaftlari, ikki oyoqlari va boshqa a'zolari qanday bo'lganini o'ta aniqlik bilan bayon etishgan. Bunga misol qilib Baro roziyallohu anhunging so'zlarini keltirishimiz mumkin: "Rasululloh sollallohu alayhi va sallam ikki yelkalarining orasi keng, sochlari ikki quloqlarining yumshoq joyigacha yetadigan zot edilar. Men U zotdan go'zal kishini ko'rmaganman".

Anjum ichra orazing me'roj shomi o'ylakim

Tushsa durri shabcharog'i har taraf shabnam aro.

Anjum-yulduz

Me'roj shomi-ko'kka ko'tarilish kuni

Durri shabcharog'-kechani charog'day yorituvchi dur

Nasriy bayoni:

Bu baytda payg'ambarimiz go'alliklari va Me'roj kechasidagi vodealarga ishorat bor.

Sening yuzing yulduzlar orasida me'roj tunidek,

Shabnamlar orasida kechani yorituvchi durdir.

Islom tarixida Muhammad (s.a.v) ning Makkadan Quddusga qilgan tungi sayri (isro) hamda Quddusdagi Aqso masjididan osmonga ko'tarilishi (me'roj). Bu haqda Qur'on oyatlari va Hadisi shariflarda keng ma'lumotlar berilgan. Bu hodisa ilohiy mo'jizalar turiga kirgani uchun moddiylik va aqliy dalillar bilan chegaralanuvchi kishilar uni inkor etadilar. Hadis va rivoyatlarda aytilishicha, Muhammad (s.a.v) Jabroil (a.s) boshchiligida tunda ko'p yillik masofani bosib o'tib, bu samoviy sayohatlaridan boy xotiralar bilan qaytganlar. Jumladan, yetti qavat osmon oraliqlarida o'zlaridan oldingi o'tgan yirik payg'ambarlar bilan muloqotda

NAVOIY GULSHANI

bo'lganlar. Jannat va do'zaxni tomosha qilganlar. 5 vaqt namoz ham shu kechada farz qilingan. Bu hodisa tasvirlab yozilgan ko'pgina asarlar mavjud. Jumladan, ushbu baytda ham payg'ambarimizning yuzlari me'roj kechasi kabi yorug' deb ta'riflanadi. Navoiy me'roj voqeasi bo'lib o'tgan tunni koinot jamoliga chiroy qo'shuvchi xolga o'xshatadi.

Ne chun kiymish qaro har yon solib jabrig'a chok
Firqatingdin ka'baga gar qolmaydurur motam aro?

Firqa-guruh, mazhab

Chok-yirtiq, yara

Nasriy bayoni:

Nima uchun Ka'ba jabringdan qora kiyindi,
Seni mazhabingdan (Ka'baga) motam qolmaydi

[Navoiy Alisher. MAT. 20 tomlik. 1-tom. *Badoye' ul-bidoya*. – Toshkent: Fan, 1989. – B.17].

Ka'bayi muazzamani dastlab farishtalar bino qilganlar, so'ng Odam alayhissalom, so'ng o'g'illari Shis alayhissalom, so'ng Ibrohim alayhissalom uni tiklaganlar. Muhaddis va muarrix imom Azroqiy (837 m. y. vafot etgan) bu haqida qayd etganlar. Ka'bayi muazzamaning atrofi Rasululloh sollallohu alayhi va sallam va Abu Bakr roziyallohu anhu davrlarida ochiq edi, devorlar bilan o'ralmagan edi. So'ng hazrat Umar roziyallohu anhu Ka'ba yonlarida joylashgan uylarni sotib olib sahnini kengaytirdilar va kishi bo'qyidan pastroq devor bilan o'radilar. Uning sahnini hazrat Usmon roziyallohu anhu, Ibn Zubayr roziyallohu anhu, Valid ibn Abdumalik ham yana kengaytirdilar. Valid ibn Abdumalik marmar ustunlar tikladi. Undan so'nqg Mansur va Mahdiy ham Ka'bai muazzama sahnini kengaytirdilar. Shu bilan uning sahnini kengaytirish to'xtadi. Oli Saud hukmdorligi davrida Ka'bai muazzama atrofi hozirgi ko'rinishda yanada obod etildi. Baytda Ka'ba payg'ambarimiz (s.a.v)ning jabrlarida qora kiyganligi va qora kiyib motam tutayotganligi go'zal ifodalangan.

Sof konglida yuzung mehrini go'yo asramish
Tush chog'i har kun quyosh aksi emas zam-zam aro

Bayt mazmuni:

Har kuni tush chog'ida go'yo quyosh aksi emas,
Zam-zamdek sof ko'nglida senga mehrini asrab qo'ygan.

«Rasululloh sollallohu alayhi va sallamning umrida quyosh tutilib, odamlarni namozga turg'izib qo'ydi va o'rnidan turdi va uzun qiyomni ijro qildi, so'ng uzoq vaqt egildi, yana o'rnidan turdi va uzoq qiyomni ijro qildi. birinchisidan qisqartirar, birinchisidan ancha vaqtgacha bosh egib, sajda qildi va sajdasini uzar edi, ikkinchi rak'atida ham xuddi avvalgi kabi qilgan va keyin namozni tugatgan Quyosh tutilsa, quyosh tutilib, Xutbani va'z qilib, Allohni ulug'lash va ulug'lashdan so'ng: « Quyosh va oy Allohning alomatlaridandirki, ular Allohning oyat-mo'jizalaridan ikki alomatdirlar. o'tim yoki hayotning bir qismini ko'rsangiz, Allohni eslab, takbir ayting, namoz o'qing va sadaqa bering!

(Hadid surasi, 154-oyat)

Navoiy ushbu baytni yozishda shu hadisga ishora qilgan. Payg'ambarimiz zam-zamdek sof ko'ngillarida Allohga bo'lgan muhabbatlarini asrashi ifodalangan.

Mash'ale bo'lmish malak ilgida ravzang boshig'a
Oy charog'i har kecha bu nilgun toram aro

Ravza-bog', jannat

Nilgun toram-ko'k rangli gumbaz

Nasriy bayoni:

Ushbu baytda oy charog'i har kecha malak qo'lida mash'al chirog'i bo'lishi ta'kidlab o'tilgan.

Qum emas Bathodakim, mehri jamoling hajridin
Zarra-zarra jismi bir-biridin to'kuldi g'am aro.

Batho-Makka atrofidagi tog' oralig'idagi dara nomi

Nasriy bayoni:

Bathodagi qum ham sening hajringdan
G'amdand zarra-zarra to'kildi

Navoiy Batho deganda, Makka shahriga ishora qilyapti. Makkadagi qumlar ham seni ko'rish uchun g'amdand zarra-zarra to'kildi demoqchi shoir.

Yo'l emas, Yasribda yirtibdur yuzin timog' ila

Maqdaming to yetmadi ul vodiyni xurram aro.

Yasrib-Madina

Maqdam-qadam

Nasriy bayoni: To sening (Muhammad s.a.v) qadaming yetgancha, Yasrib shahri yuzini tirnog'i bilan yirtibdi.

Itlaring maxsusu mahzundur Navoiy, koshki,

Kirsa bu mahrum ham ul zumrayi mahram aro.

Mahzun-g'amli, qayg'uli

Mahrub-biror narsadan benasib

Nasriy bayoni: Koshki Navoiy sening yoningda yuruvchi itlaringga aylansa. Afsus, bundan hammamiz mahrummiz.

Alisher Navoiy badiiy san'atlarni namoyish qilishda leksik imkoniyatlardan o'ta unumli foydalanadi. Shariat va tariqatning komil jamiyat qurish hamda komil inson tarbiyasi uchun bir-birini taqozo etadigan tadrijiy, uzviy, uzluksiz bosqichli mantiqiy jarayondan iborat ekanligini asoslab borish, ulug' shoir g'azallarini birlashtirib turuvchi umumiy g'oyadir. G'azaldagi so'zlarning hammasi ramziy ma'nolarga ega. Ulardan ayrimlarining ma'nolarini ko'rsatib o'tdik. Umuman olganda, Alisher Navoiy ushbu g'azallari bilan so'zdan unumli foydalanishning yuksak mahoratini namoyish eta olgan. Alisher Navoiyning bu g'azallari mukammal bir badiiy asar bo'lib, unda Navoiy davri tili, mafkurasi, badiiy ijod xususiyatlarining muhim tomonlari o'z aksini topgan. Shuning uchun Alisher Navoiy asarlarini o'rganar ekanmiz, yo til, yo adabiyot, yo mazmun, yo shakl jihatlari bilan chegaranmaslik lozimdir. Asarni qanchalik chuqur o'rgansak, shunchalik Hazrat Alisher Navoiy ijodining sirlar xazinasidan bahramand bo'lib boraveramiz.